

Հովհաննես Թումանյան

Հսկան

(Կովկասյան առասպել)

Լավ չեմ հիշում, թե որ դարում,
Հին ժամանակ, մեր աշխարհում
Ասում են թե՛ կար մի իշխան.
Մի մեծ իշխան, Էնքան ուժեղ,

Որ թե մարդիկ նրա աչքում,
Թե՛ հասարակ ճանճ ու մըժեղ:
Ինչ որ աներ ու կամենար,
Օրենք էր Էն երկրի համար.
Ո՞վ էր գրլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կրգար նրա դիմաց:
Ուներ անթիվ ու անքանակ
Ոչխարի հոտ, մարդի բանակ,
Կովի նախիր, խոզի բուրուկ,
Երամակներ ձիու, ջորու,

Էս բոլորը ցրված, փրոված
Մինչև ծովի ափը հեռու:
Մինչև ուր որ քրշեր, տաներ,
Իր աշխարհքի սահմանն Էն էր.

Ո՞վ էր գրլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կրգար նըրա դիմաց:
Մի անգամ էլ էս իշխանը
Երբ նըստած էր իրեն տանը,
Լեղապատառ ներս ընկավ տուն
Իր հոտերի վերակացուն.

Ապրած կենաս, մեր տեր իշխան,
Հապա՛, էսպես հրաշք մի բան.
Արածում էր ծովի ափին
Բագնությունը քո հոտերի,
Մին էլ տեսնենք՝ ծովի միջին

Մի վիթխարի մարդ է գալի:
Մի վիթխարի մարդ եմ ասում,
Որ մենք իր սոտ լու ենք չընչին,
Ծովը մինչև ծունկն է հասնում,
Իսկ գրլուխը ամպի միջին:

Եկավ, կանգնեց մեր հանդիման
Ու որոտաց ամպի նըման.
«Ո՞վ է, ասավ, էսպես բերում
Թողնում ապրանքն իմ հանդերում.
Կորե՛ք իսկույն, դուք մարդուկներ,

Ձեռքս քանի չի հասել դեռ...»
Էն ժամանակ վեր կացա ես
Ու պատասխան տըվի էսպես.
«Էդ սևակնած, մութ ամպերում
Չուր ես էդքան բարձրը գոռում.

Ով էլ լինես, ուսկից էլ գաս,
Էս մի բանը լավ իմանաս,

Դու, երկնահաս, ահեղ հրսկա,
Մեծ իշխանի ապրանքն է սա,
Ո՞վ է գրլխից ձեռ վեր կալած,

Ո՞վ դուրս կըգա նրրա դիմաց»:
Բայց ինձ իսկի չըլսեց էլ
Էն անճոռնի աժդահակը,
Էն ամպերից ցած կըռացավ,
Ձեռը կոխեց ծովի տակը,

Դուրս հանեց մի ձուկն ահագին
Ու դեմ արավ արեգակին,
Որ խորովի...» Հագիվ էսքան
Պատմեց հովիվն իշխանական
Ու վեր ընկավ, շունչը փշեց:

Խիստ գայրացավ իշխանը մեծ.
Ո՞վ է, ասավ, համարձակվել
Իմ տերություն սահմանն եկել
Ու էդպես էլ վրբես հաչում...
Ինձնից ուժեղ չեմ ճանաչում

Ես ոչ մի տեղ և ոչ մեկին...
Էսպես ասավ ու գայրագին
Հըրամայեց՝ գորքերը գան:
Հըրամայեց՝ գորքերն եկան.
Կեցցե՛ մեր տեր, մեր թագավոր,

Անհաղթ, անմահ, ամենագոր...
Ապրե՛ք, ասավ իշխանը սեգ,
Ելեք իսկույն ու գընացեք,
Մանուկ ու ծեր
Իմ առյուծներ,

Ո՞վ է, տեսեք, վրբես հաշում
Ու իմ ուժը չի ճանաչում:
Տույց տրվեք դուք, որ ոչ մի տեղ
Չըկա ոչ որ ինձնից ուժեղ...
Ասավ՝ գորքերն իրենց կարգին

Փող փրչեցին, թըմբուկ գարկին,
Շըրըխկոցով, գըրընգոցով
Ճամփա ընկան դեպի մեծ ծով:

Հասան, տեսան ա՛յ քեզ հըսկա,
Գըլուխն էստեղ, ոտներ չըկա.

Գընա՛, գընա՛, թե որ գըտնես...
Երկար ու մին ձըգված էսպես,
Հըսկայական քընով քընած:
Էստեղ, Էնտեղ դիրքեր բռնած՝
Դես չոքեցին, դեն պատկեցին,

Հա գարկեցին ու գարկեցին,
Տեսան տեղից ժած չի գալի,
Խըռըմփում է գարիուրելի,
Խըռըմփոցից, ինչ-որ խոսում,
Մարդիկ իրար ձեն չեն լըսում:

Մոտ գընացին, Էլի՛, Էլի՛...
Դարձյալ տեղից ժած չի գալի:
Կամաց-կամաց սիրտ առնելով,
Գոռգոռալով, հարայ տալով,
Դուրս թափվեցին թաքուստներից,

Ելան վրբեն, դեսից, դենից,
Որը ոտին,
Որը քըթին,

Որը լանջին,
Որն ականջին,

Փորի վրրա, միրքի միջում,
Ձի են քրշում, նիգակ ճոճում,
Չարկում, զարկում,
Ձրգում, թրքում,
Հայիոյում են էսպես, էնպես...

Մին էլ հրսկան էն սարի պես
Վըրա նստեց մե՛ծ, ահարկու.
Ինչ պատահեց ոչ տեսնես դու:
Հագարներով մարդն ու իր ձին
Տակովն եղան, կոտորվեցին.

Որն էլ գըլխից, քըթից, լանջից,
Կամ ուսերից, կամ ականջից
Ներքև ընկավ՝ թե մարդ, թե ձի,
Նըրա օրն էլ դու ինացի:
Շատ զարմացավ հըրեշ հրսկան,

Թե, տեր աստված, արդյոք էսքան
Մանր-մունր ինչ բաներ են,
Որ եկել են թափվել վըրեն:
Տեսավ, ինչ որ կենդանի կան՝
Վազ են տալի, թե ետ գընան.

Բուռն արավ իր բըռնովը մեծ,
Իրար խառնեց, ողջ հավաքեց
Գըրպանն ածավ
Ու վեր կացավ,
Լընգընգալեն իրիկունը

Գընաց հասավ իրենց տունը:
Տանը իր պես մեծ, ահագին
Մի մեր ուներ, բարի մի կին:
Գընաց հրսկա մորը պատմեց
Թե իրեն հետ ինչ պատահեց,

Ու գըրպանից հանեց բոլոր՝
Ահից խելատ ձին-ձիավոր:
Բարի կինը հենց որ տեսավ,
Ամա՛ն, որդի, վա՛յ ինձ, ասավ.
Ի՞նչ ես անում էդ խեղճերին,

Բա չե՞ս տեսնում, թե քո ձեռին
Ոնց են դողում: Ասենք մեծ ես,
Մի՞թե պիտի փոքրին տանջես:
Մեծ թե փոքրը, ինչ էլ լինի,
Ամեն ապրող շունչ կենդանի,

Որ ծընվել է արևի տակ,
Էս աշխարհքում միատեսակ,
Մինը պակաս, մյուսը ավել,
Ողջ էլ գիտեն խընդալ, ցավել,
Չըպարծենա երբեք ոչ որ,

Թե ինքն անհաղթ մի բան է ջոկ.
Միշտ ուժեղից ուժեղը կա,
Իսկ ամենից ուժեղը՝ մահ...
Բա՛ց թող, որդիս,
Բա՛ց թող՝ գընան,

Ապրեն ազատ
Որ կամենան:

Ու, հընագանդ մոր խըրատին,

Իսկույն հանեց հրակա որդին
Իր գրրպանից ձին-ձիավոր,

Իրար խառնած գորքը բուր,
Թողեց գրնան՝
Ուր կամենան:

1908